

Horizonts un saules pulksteņi

Rosa M. Rosa

*Starptautiskā astronomijas savienība
Katalonijas Tehniskā universitāte, Spānija*

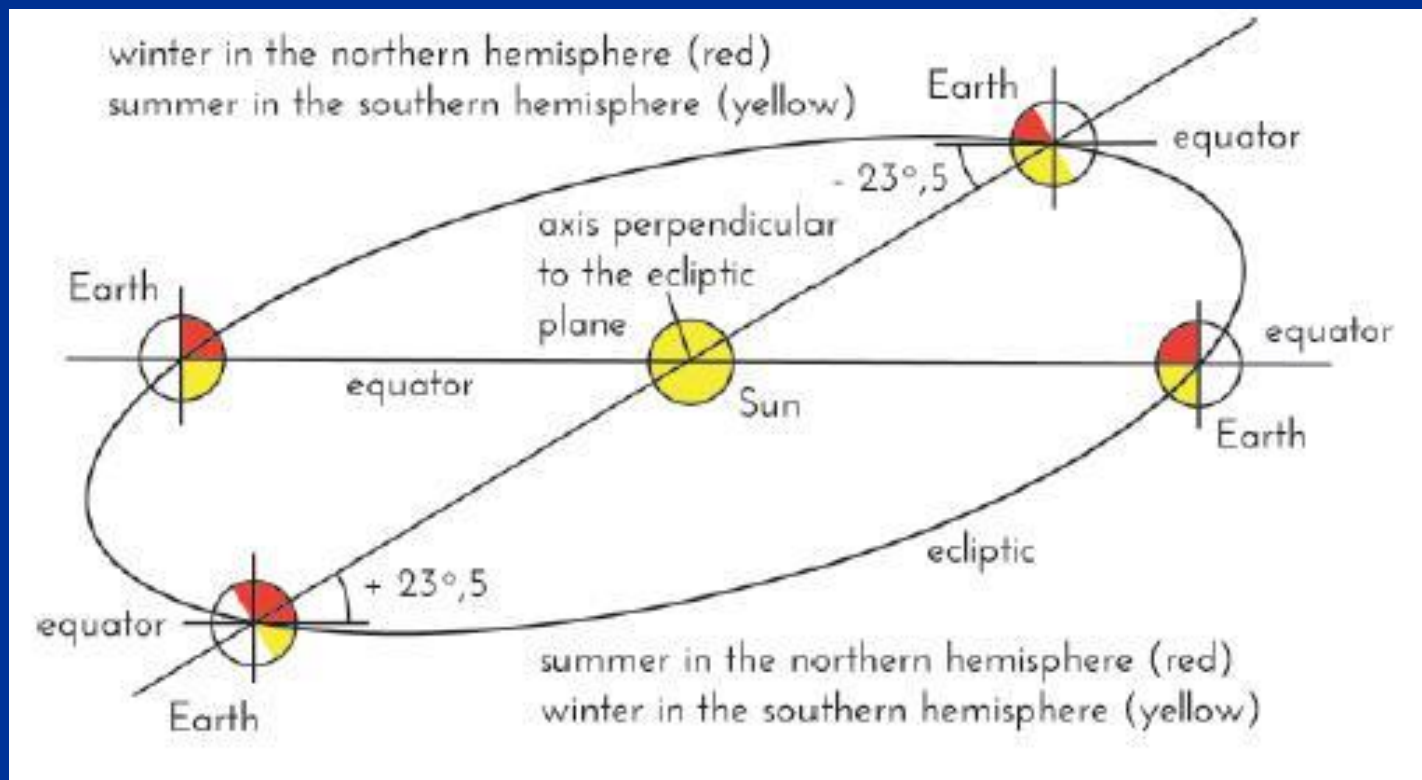
Mērķi

- Izprast Saules diennakts kustību
- Izprast Saules ikgadējo kustību
- Izprast debess sfēras kustību
- Izprast saules pulksteņu uzbūvi

Zeme griežas un pārvietojas

rotācija (diena/nakts)
stāvoklis orbītā (gadalaiki)

1. aktivitāte: četras sfēras, kas attēlo Zemi, ar Sauli (lampu) vidū.

Līnija no Saules centra līdz Zemes centram veido $23,5^\circ$ leņķi ar grīdu
(kas apzīmē Zemes ekvatora plakni).

Ziema ziemeļu
puslodē

Vasara dienvidu
puslodē

Vasara ziemeļu
puslodē

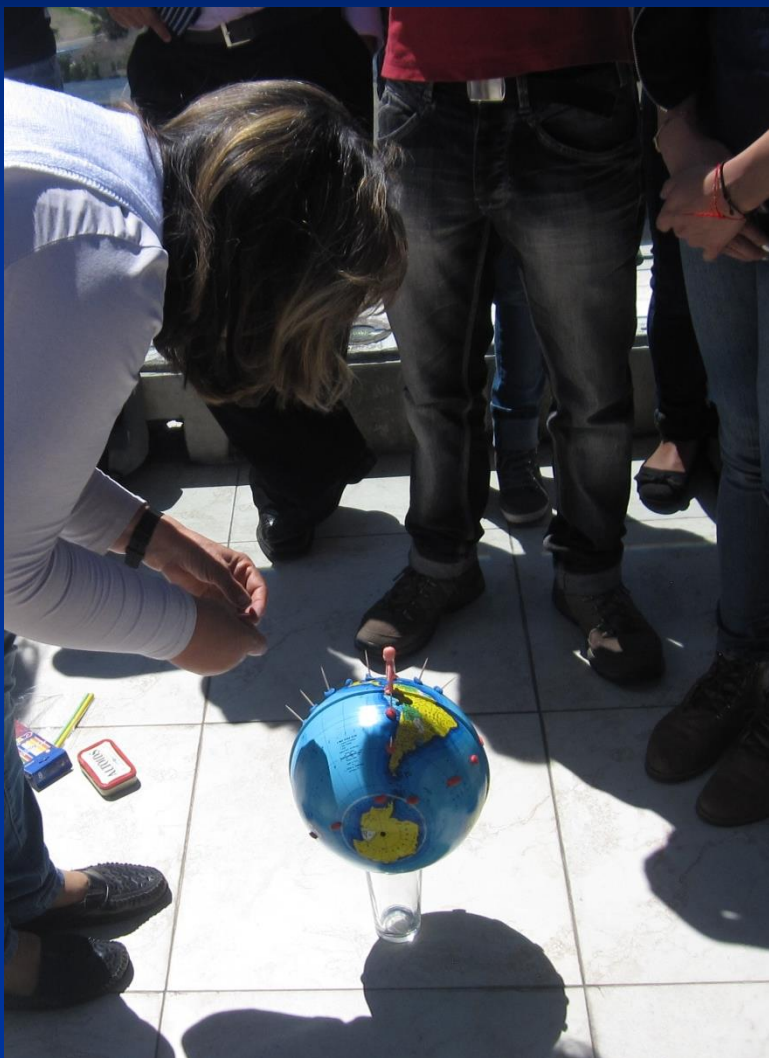
Ziema dienvidu
puslodē

2. aktivitāte: paralēlā Zeme

Prožektors vienādi izgaismo divas sfēras un rada vienādu gaismas un ēnas laukumu izvietojumu.

2. aktivitāte: paralēlā Zeme

* Noņemiet globusu no stiprinājuma, iznesiet to ārā un novietojiet uz pamatnes (glāzes).

* Rūpīgi orientējiet tā rotācijas asi ar kompasu.

* Pagrieziet globusu, lai mūsu atrašanās vieta būtu augšpusē.

2. aktivitāte: paralēlā Zeme

Vieta:

* lelle, kas norāda mūsu pozīciju;

* plastilīna gabaliņi, lai atzīmētu gaismas/ēnas līniju (tā mainās laikam ritot);

* zobu bakstāmie kociņi, lai izveidotu ēnas, ko pētīt.

2. aktivitāte: paralēlā Zeme

* Ziemeļpols atrodas Saules pusē, tātad ziemeļu puslodē ir vasara (pusnakts Saule).

* Dienvidpols ir ēnā un dienvidu puslodē ir ziema.

2. aktivitāte: paralēlā Zeme

* Ziemeļpols atrodas ēnas pusē, tātad ziemeļu puslodē ir ziema.

* Dienvidpols ir izgaismots un dienvidu puslodē ir vasara.

2. aktivitāte: paralēlā Zeme

Kad dienas/nakts
ēnas līnija iet cauri
abiem poliem, tā ir
pirmā pavasara diena
vai pirmā rudens
diena.

2. aktivitāte: paralēlā Zeme

Ziemeļu p. vasara

Ziemeļu p. ekvinokcija

Ziemeļu p. ziema

Dienvidu p. ziema

Dienvidu p. ekvinokcija

Dienvidu p. vasara

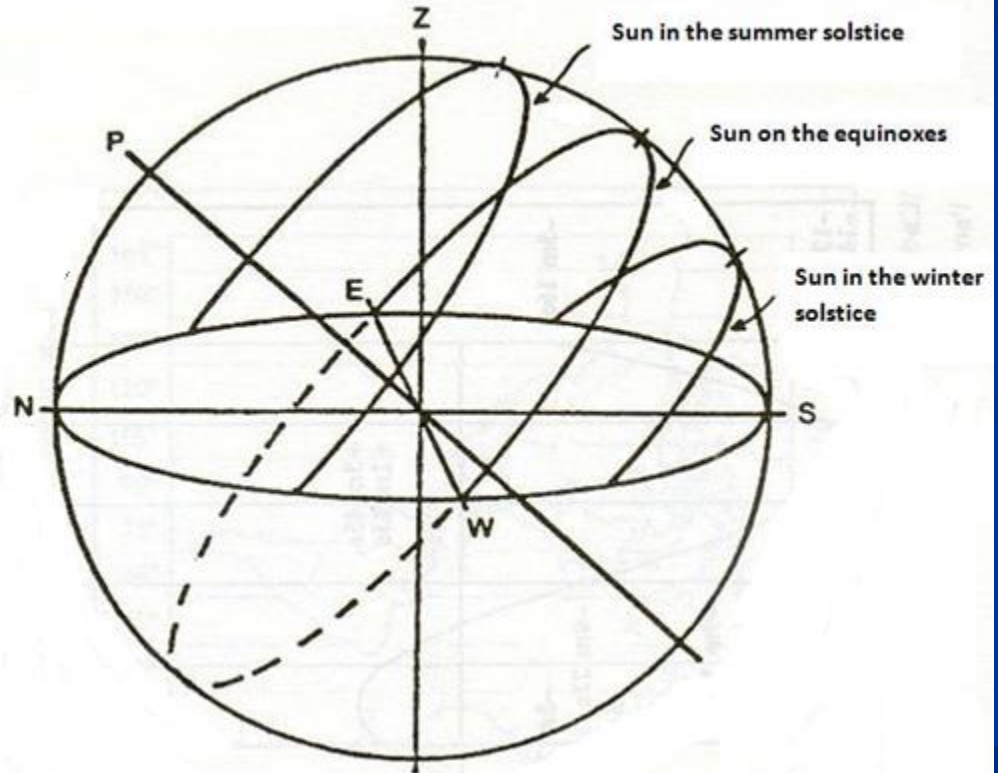
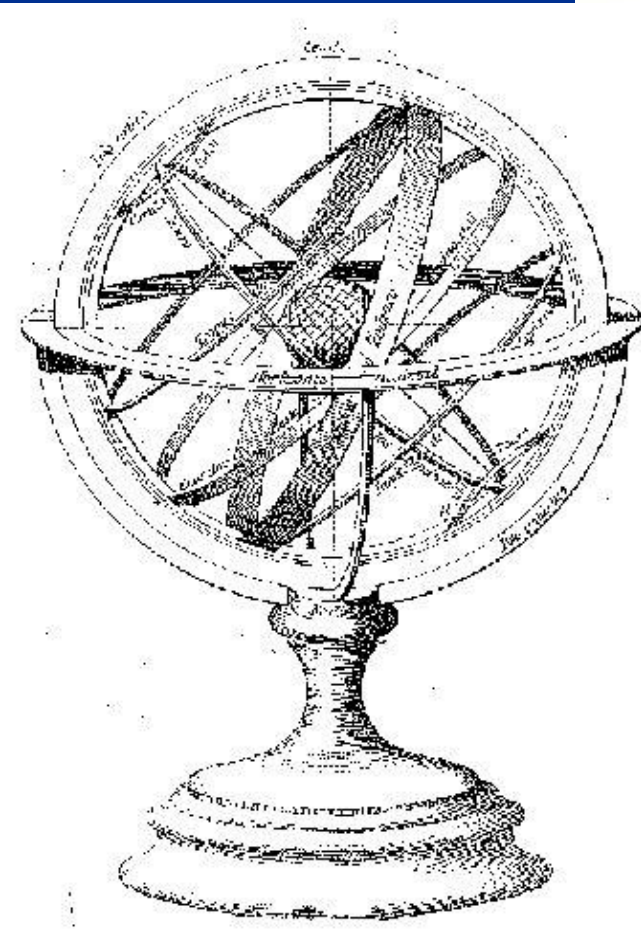
Rotācija un debess kustība dienā un naktī

- Nav tas pats, skatoties no iekšpuses un no ārpuses

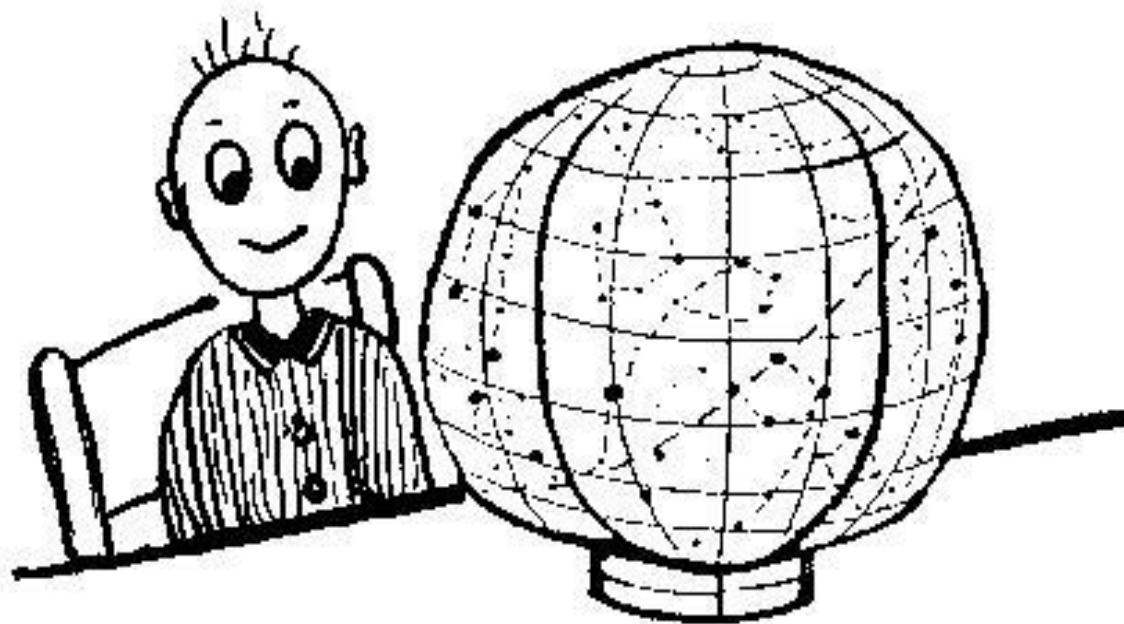

Debess sfēra "no ārpuses"

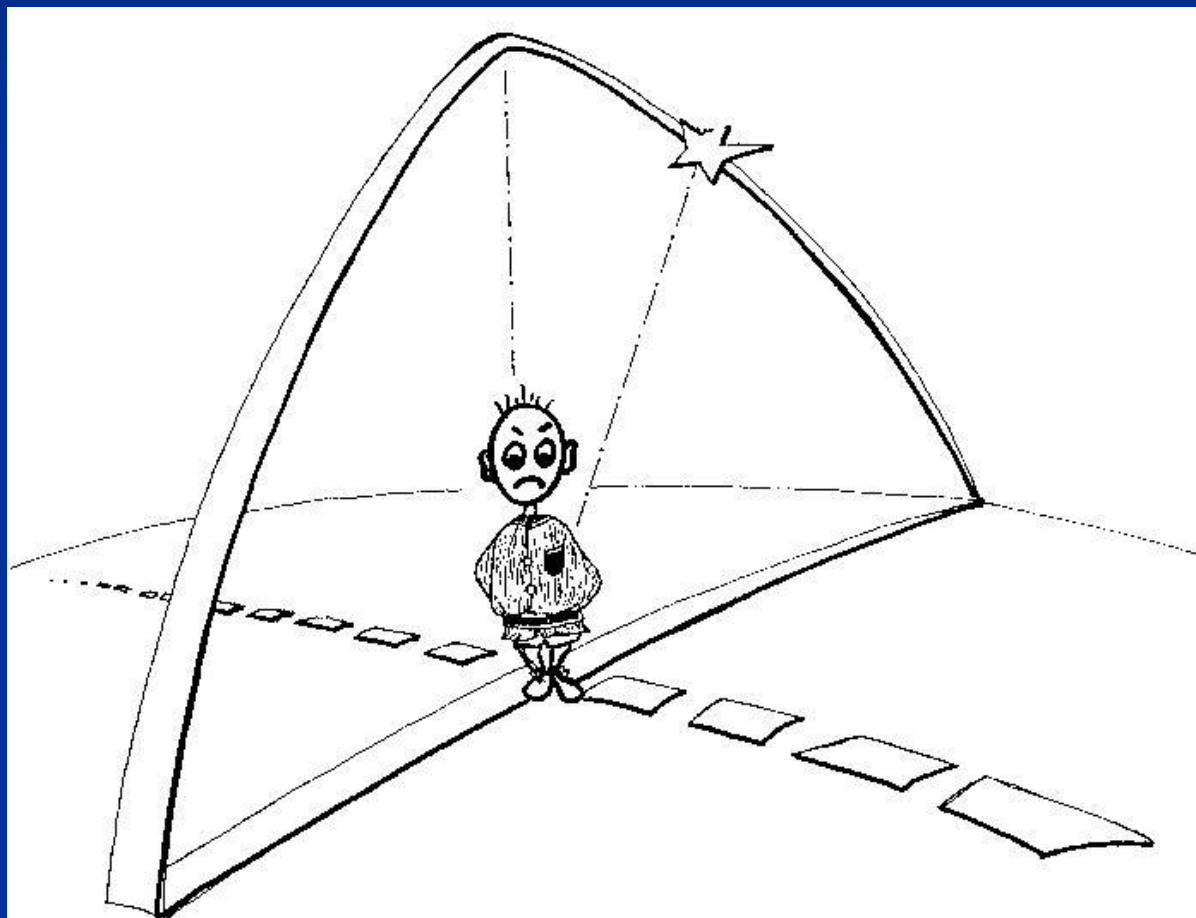
SUN DAY MOVEMENT

... šķiet, ka viss ir saprasts

... bet pēc nodarbības viņš ir neizpratnē

Visās skolās ir "Astronomijas laboratorija"

- Ir rotaļu laukums vai skolas pagalms.
- Virs galvas ir debesis.
- Ir skaidras dienas un nakts.
- **TAS IR JĀIZMANTO!**

3. aktivitāte: izveidosim no skolas redzamā horizonta modeļi

https://youtu.be/y4vnRvd_JdA?si=a3TU3bVBZy2TkXMR

Sāciet, fotografējot savā atrašanās vietā uz visām pusēm

■ vietējais horizonts

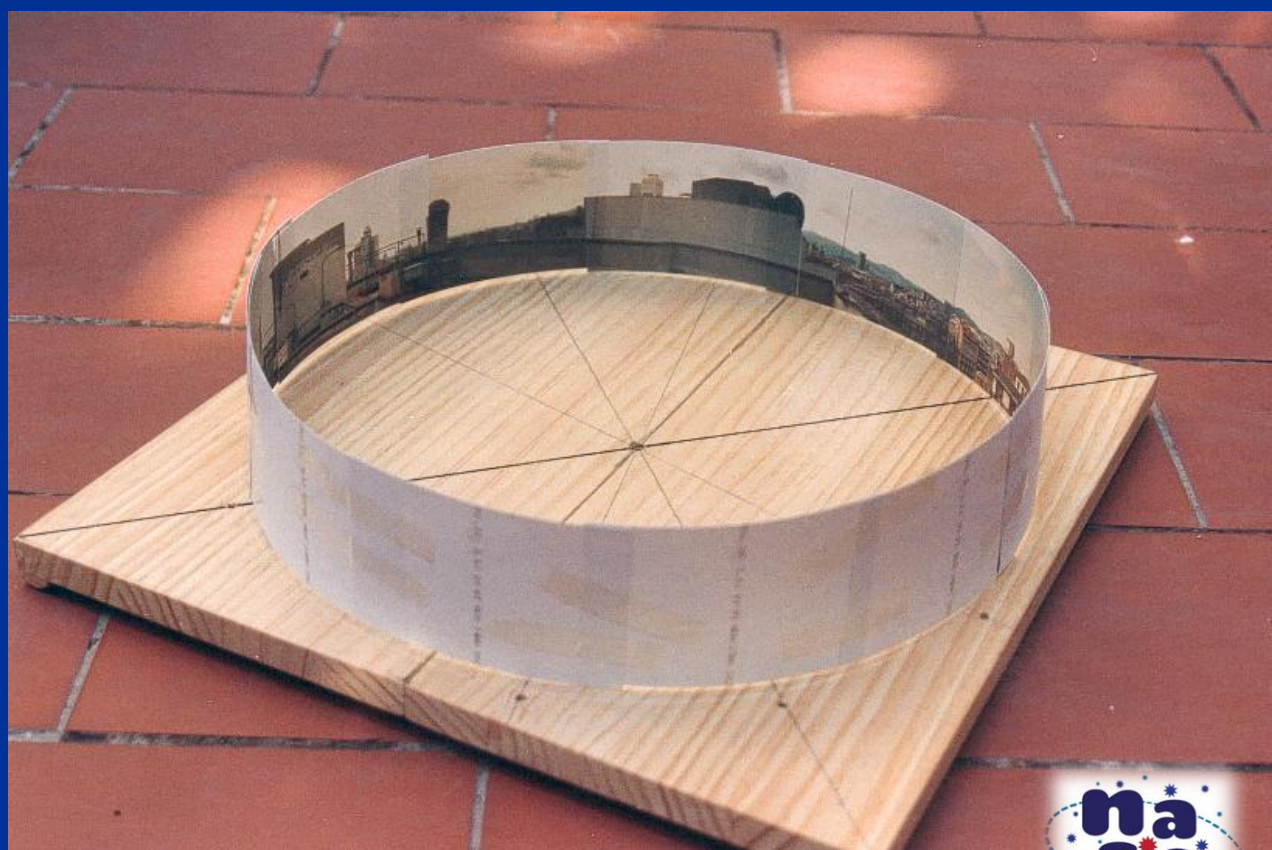

Figure 1: Zona del horizonte fotografiada en Barcelona.

1 Catedral, 2 Montjuic, 3 Tibidabo,
4 Sagrada Familia, 1 Catedral.

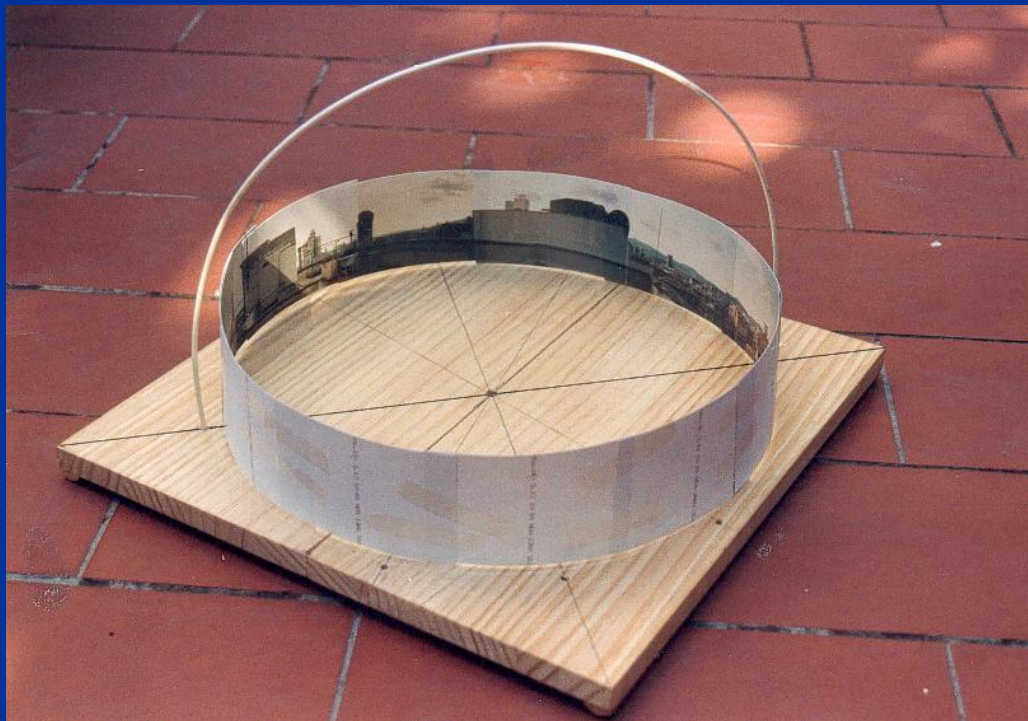
Salīmēsim fotogrāfijas kopā uz pamatnes

- vietējais
horizonts

... nofotografētais horizonts ir jāpagriež,
lai saskaņotu ar reālo horizontu.

■ Z-D līnija un vietējais meridiāns

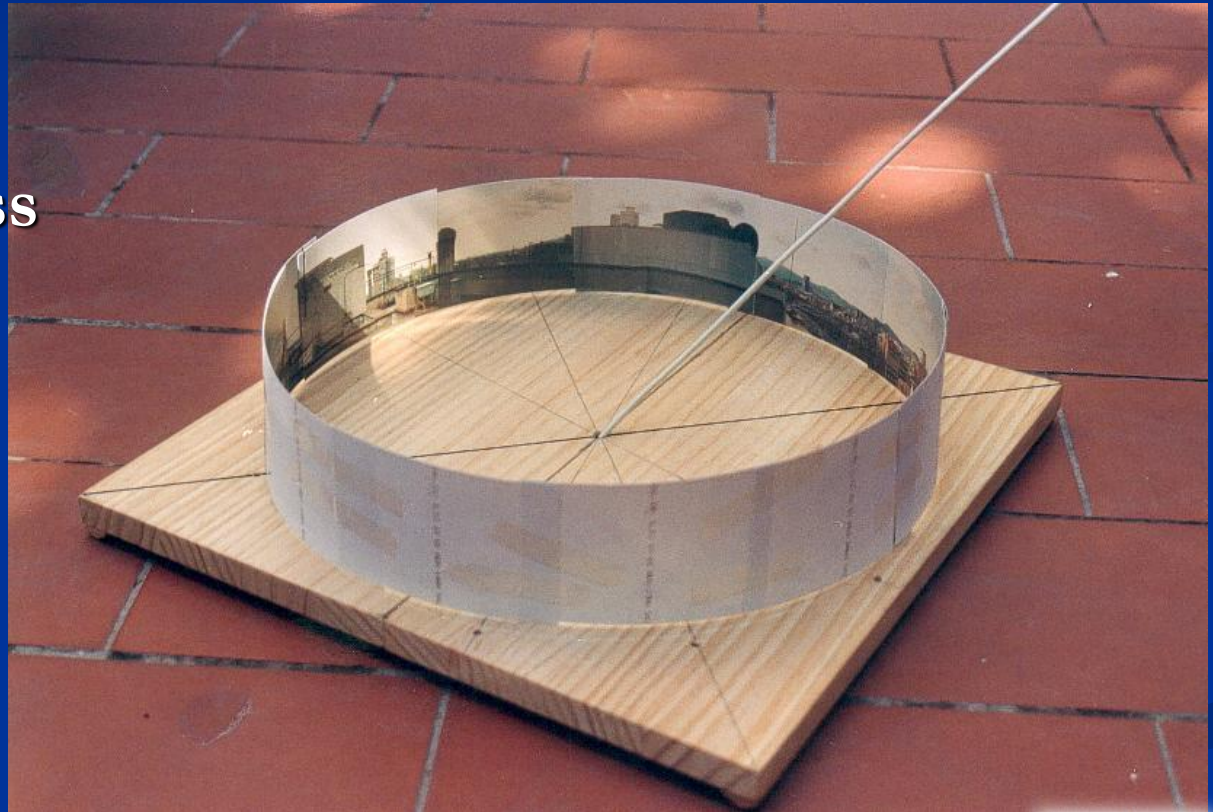

Lai novietotu modeli, mēs varam izmantot kompasu vai labāk, mēs varam izmantot stabiņu, kas parāda debess pola stāvokli attiecībā pret horizontu

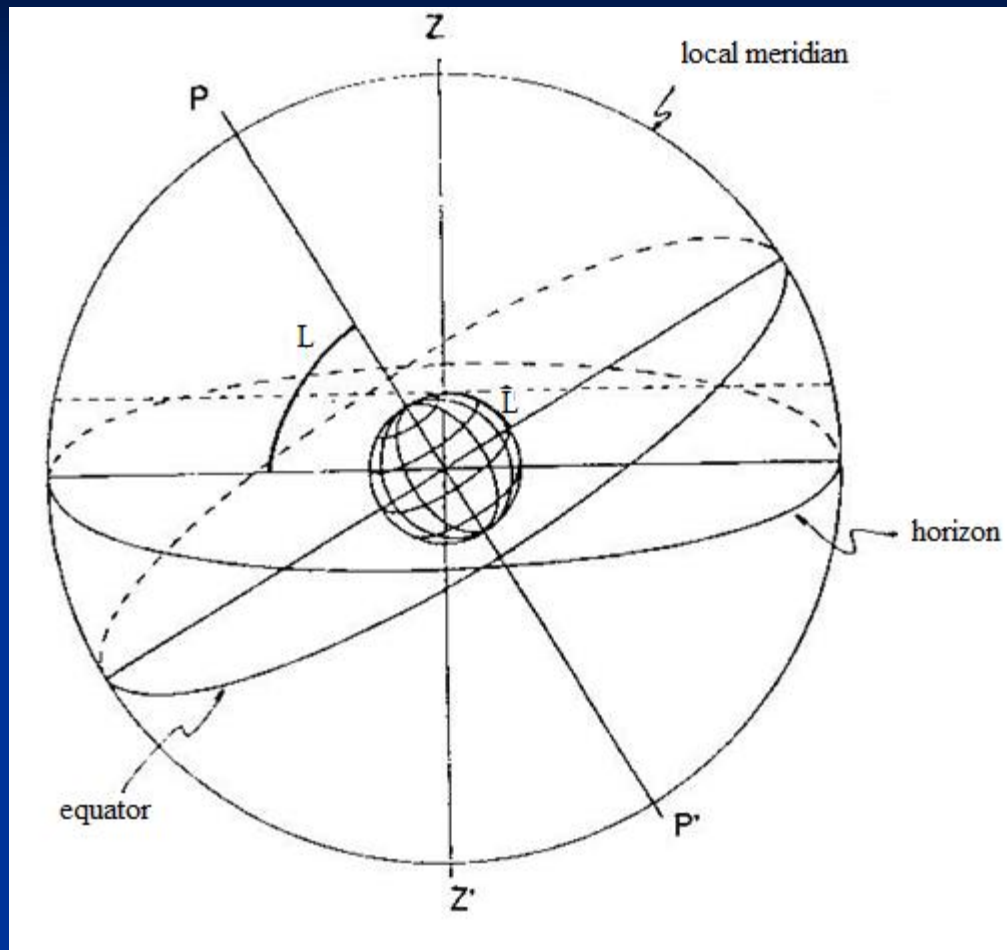

Iepazīsimies ar Zemes rotāciju

- Zemes rotācijas ass

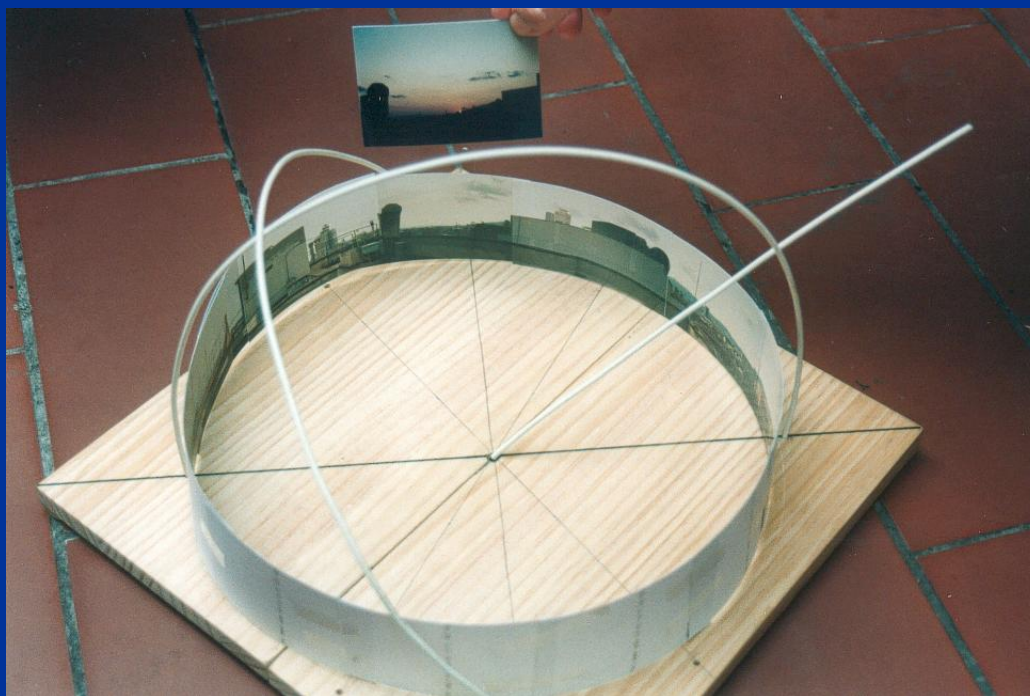
Pola augstums
ir vienāds ar
jūsu
ģeogrāfisko
platumu

Atzīmējiet redzamo Saules ceļu pavasara vai rudens pirmajā dienā

- Izmantojiet saullēkta vai saulrieta fotoattēlus

Kustība Zemes rotācijas dēļ: ievērojiet Saules ceļa leņķi

- Uzņemti vairāki attēli pirms saulrieta.

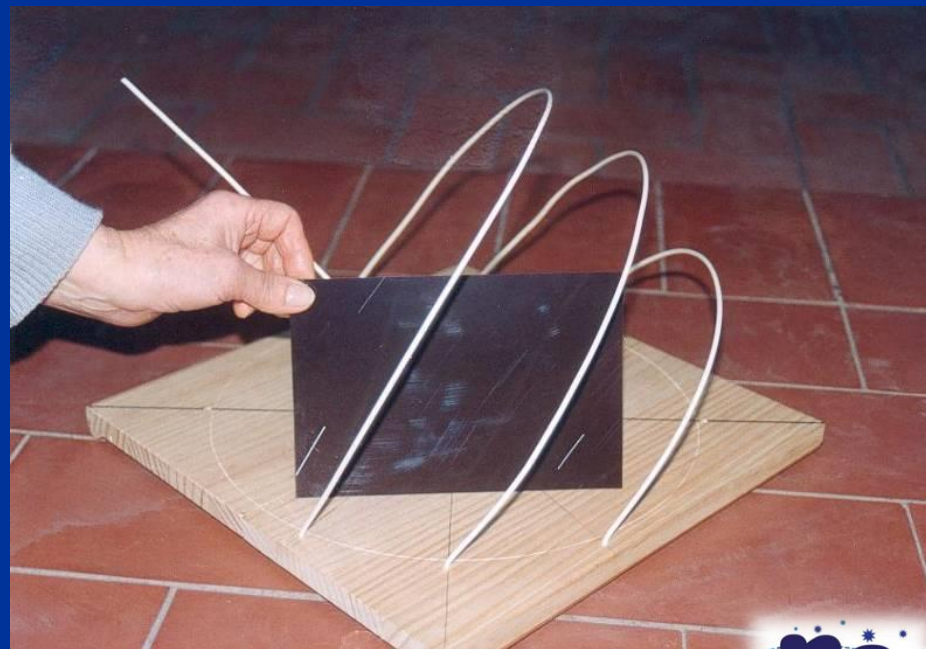
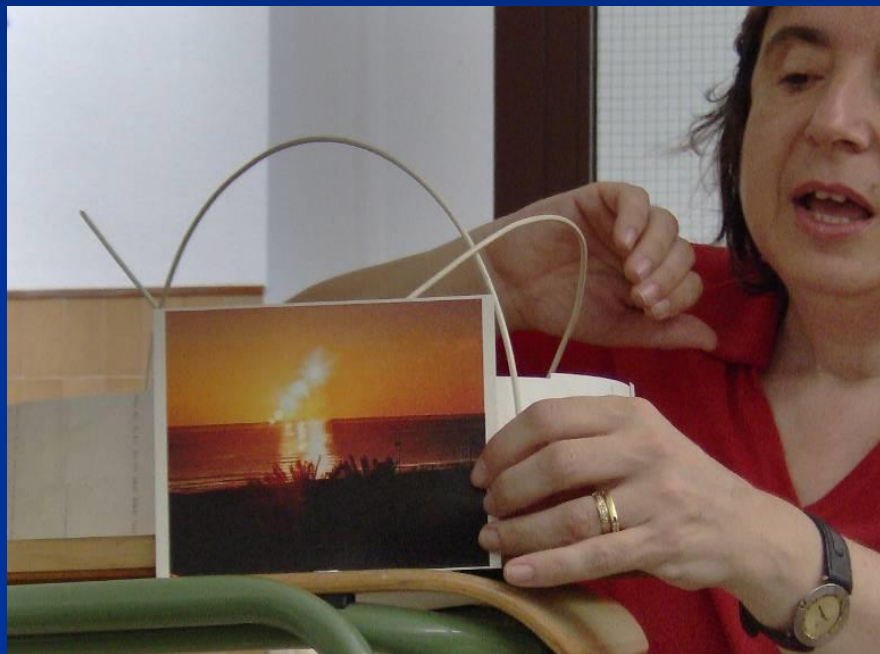

Kustība Zemes rotācijas dēļ: ievērojiet zvaigžņu ceļu lenķi

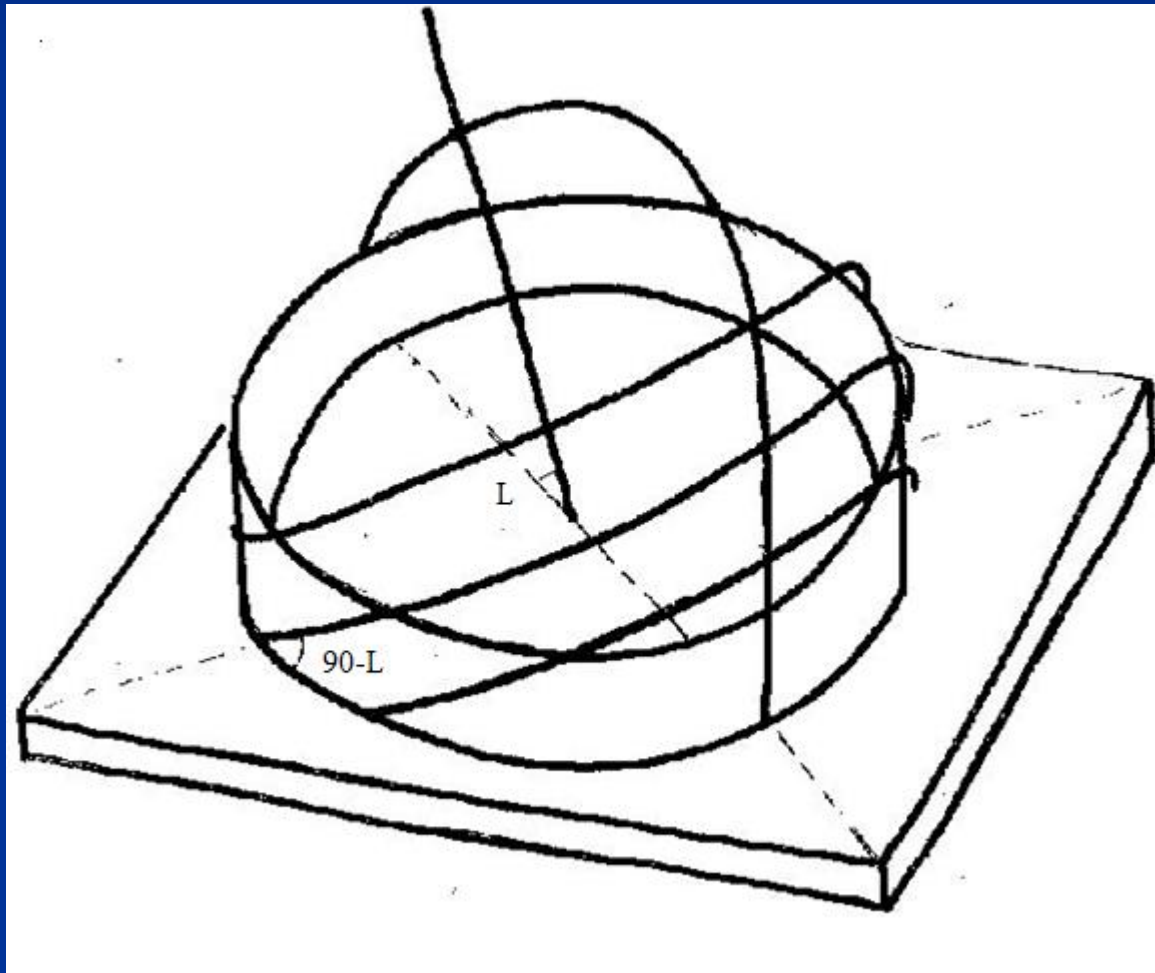
- Ilgstoša zvaigžņu ekspozīcija naktī.

Rotācijas kustība modelī

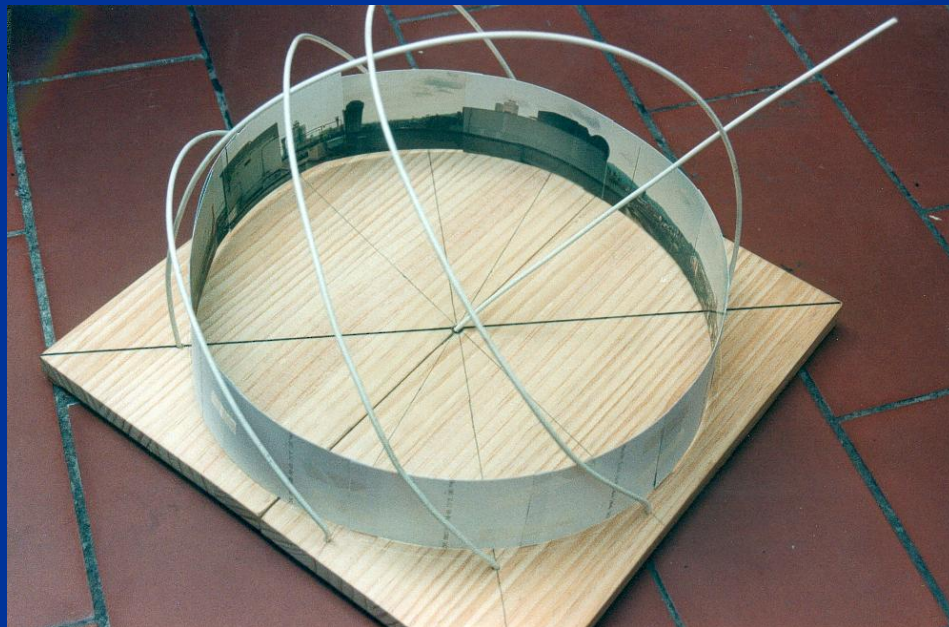

Saules redzamā ceļa un zvaigžņu ceļu slīpums ir atkarīgs no ģeogrāfiskā platuma

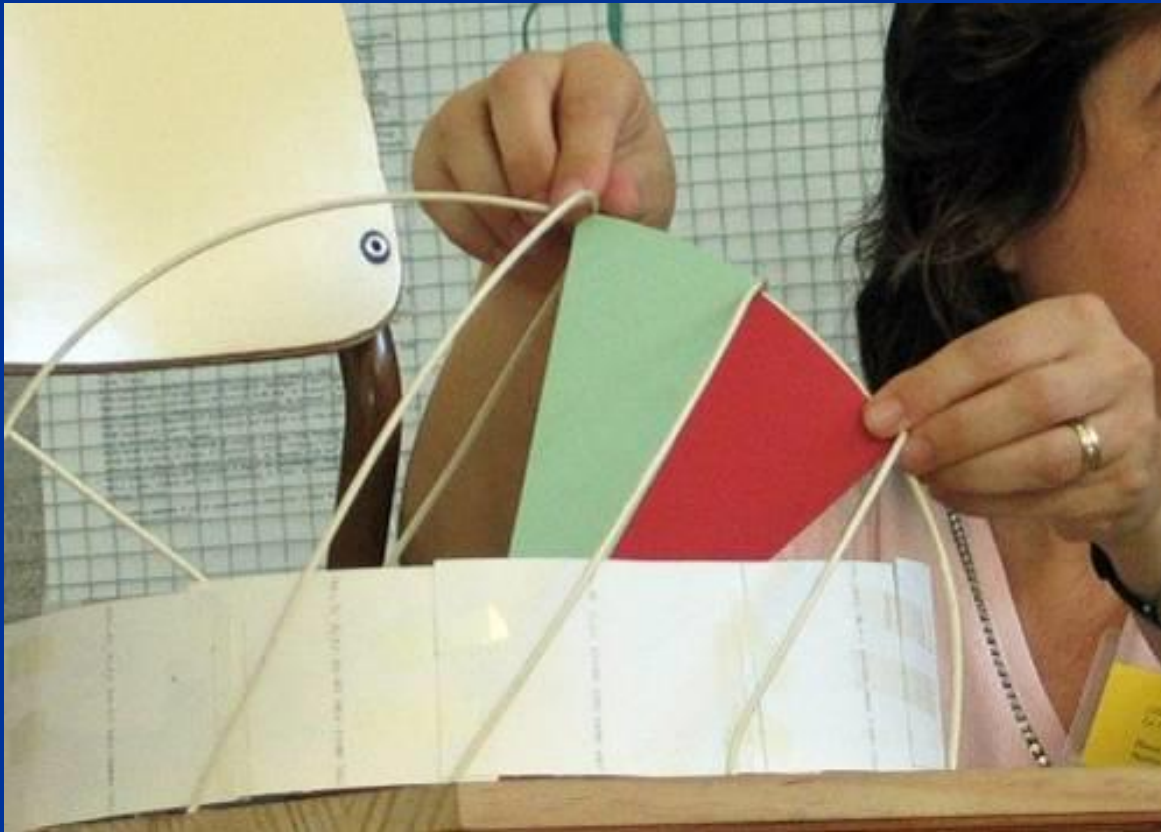

Saules ceļš katra gadalaika pirmajā dienā (ievērojiet atšķirīgo dienas ilgumu)

- Vasaras saulgrieži.
- Rudens/pavasara ekvinokcija.
- Ziemas saulgrieži.

Orbitālā kustība noved pie sezonālām izmaiņām

- Vasara.
- Pavasaris/
rudens.
- Ziema.
- Leņķis starp
ekvatoru un
Vēža tropu vai
Mežāža tropu
= $23,5^\circ$.

Zemes orbitālā kustība izraisa saulrieta punkta pozīcijas maiņu

- 3 saulrieti:

Ziema - pavasaris vai rudens - vasara

Zemes
orbitālā
kustība
izraisa
saullēkta
punkta
pozīcijas
maiņu.

Variación de la posición del Sol al amanecer
(Lleida, de Junio a Diciembre de 2008)

25 de Junio

24 de Julio

16 de Agosto

27 de Septiembre

16 de Octubre

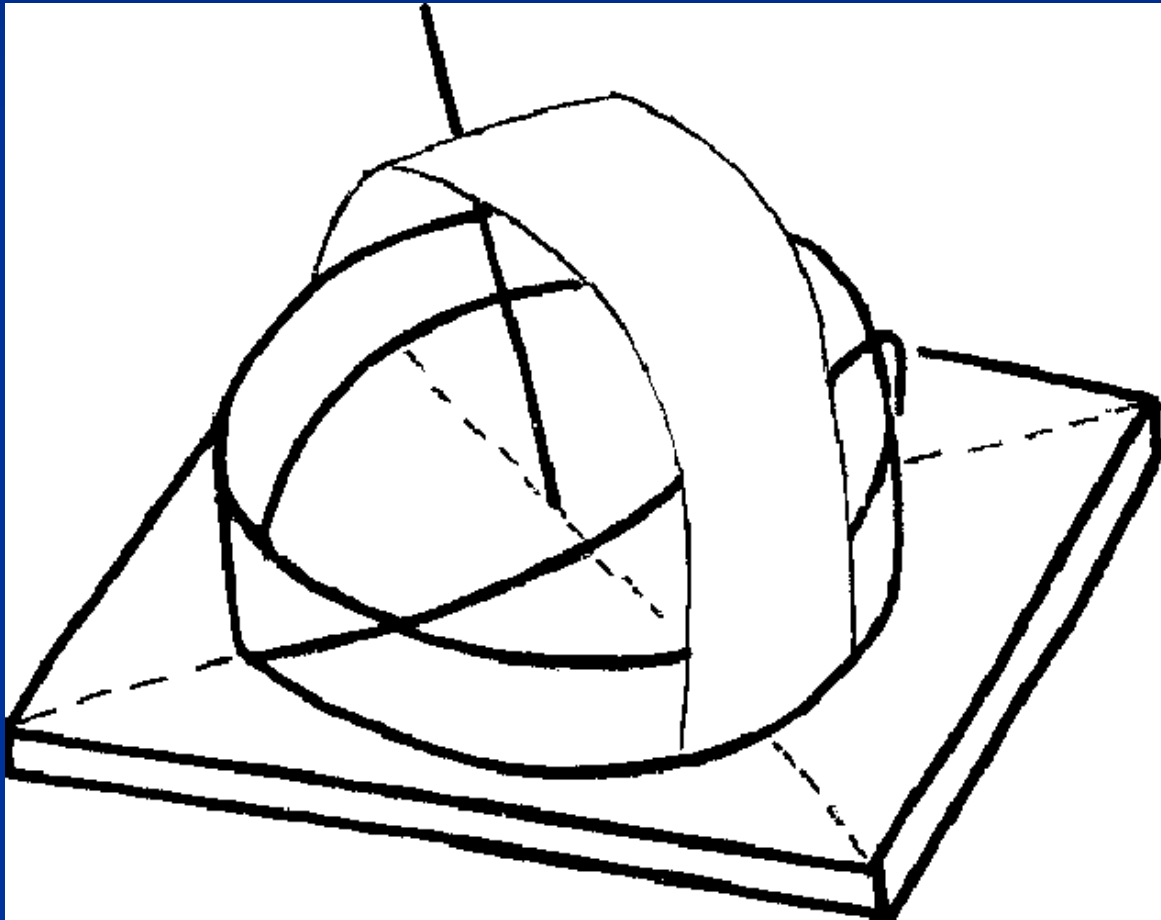
23 de Noviembre

30 de Diciembre

Debess meridiāns modelī

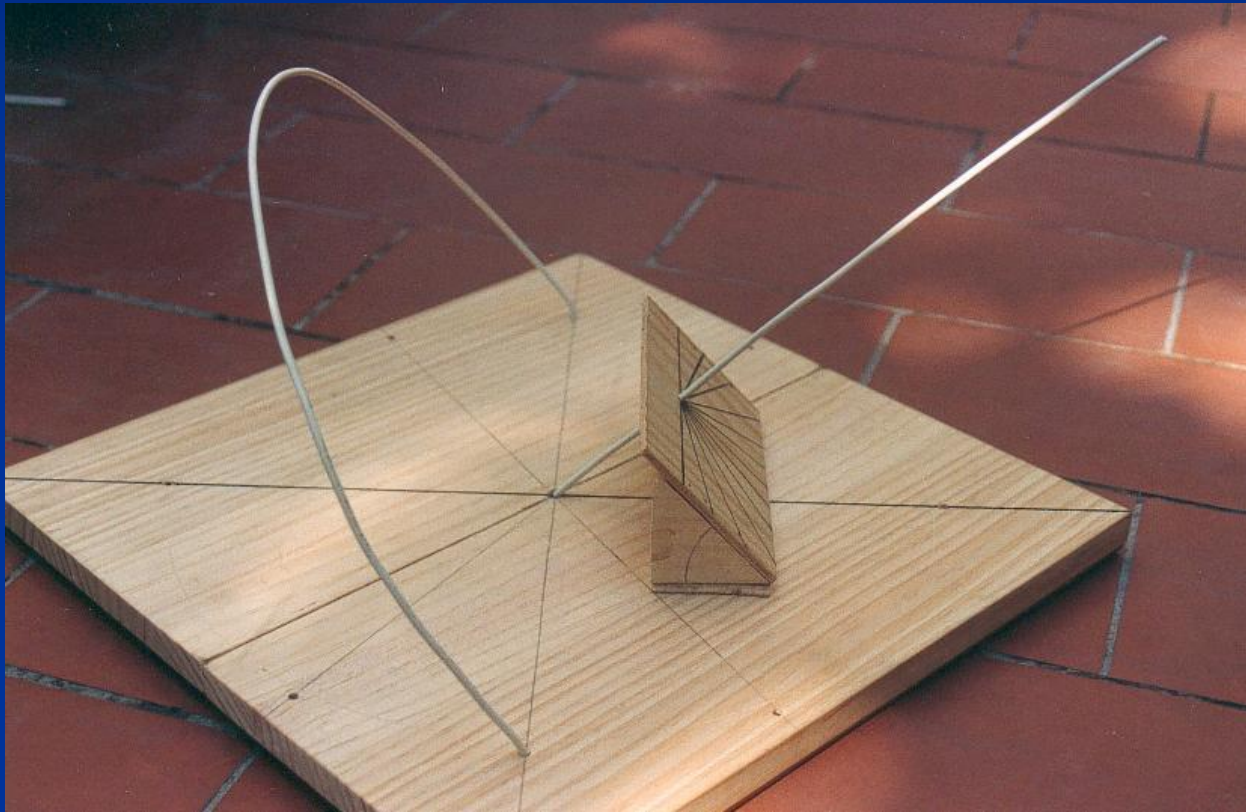
...ap polu - apļi

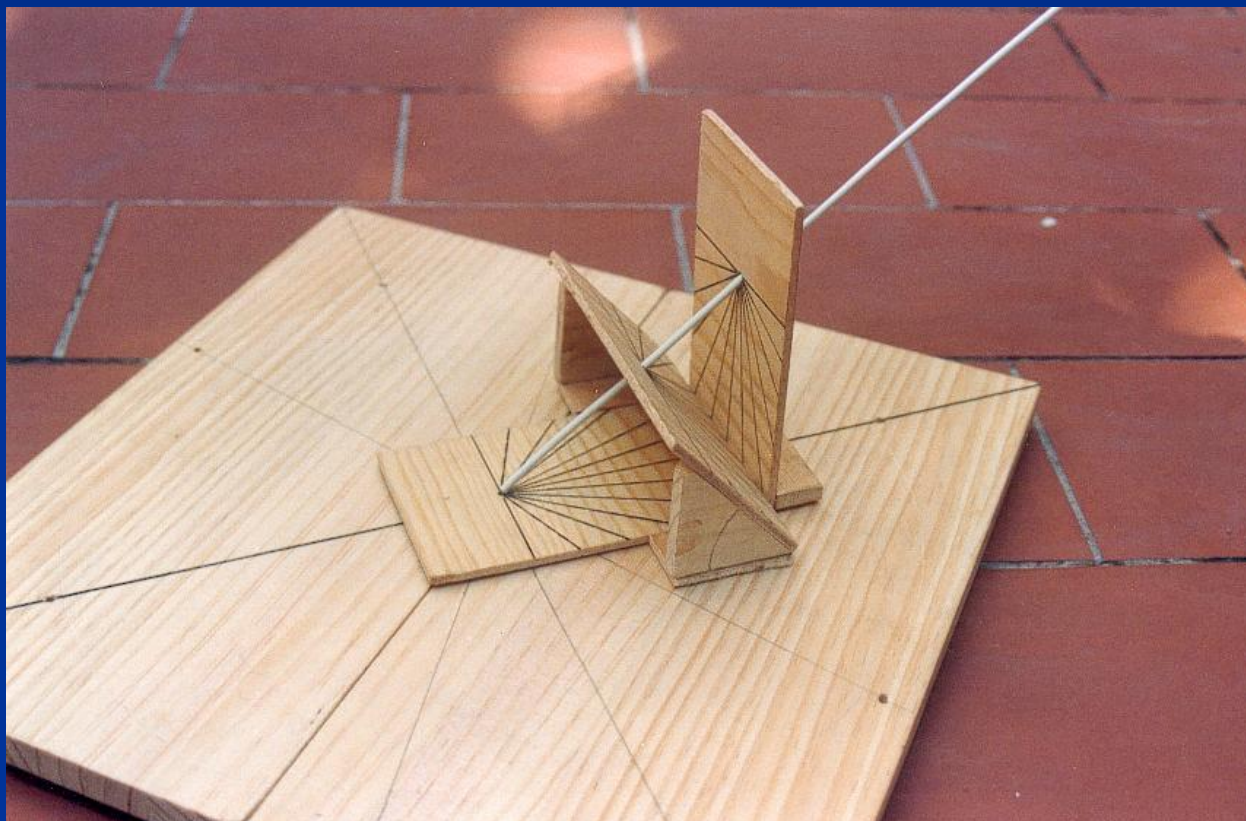
... netālu no debess ekvatora ceļi mainās no
ieliektiem uz izliektiem

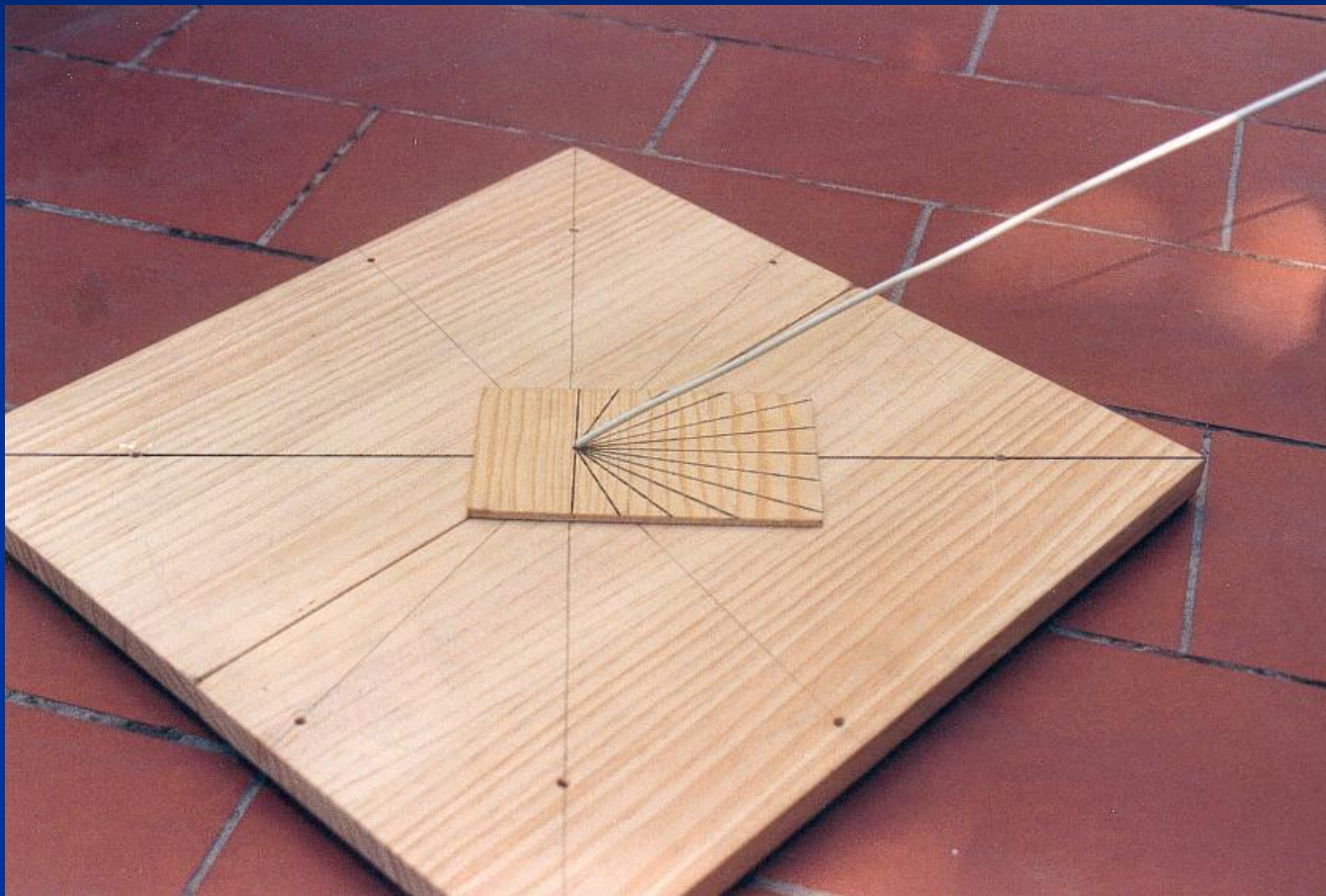
... modelis nav nekas vairāk kā
ekvatoriālais saules pulkstenis!

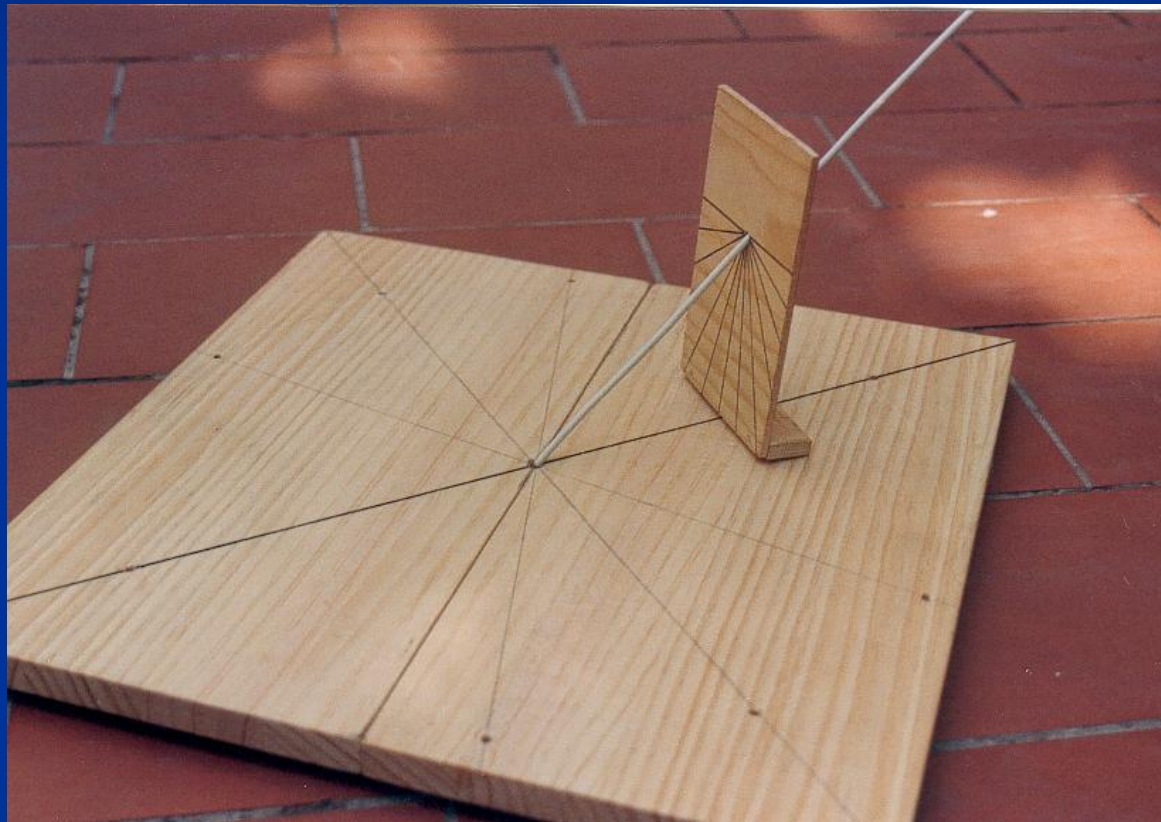
... no ekvatoriālā var izgatavot citus saules
pulksteņus

... horizontālais saules pulkstenis

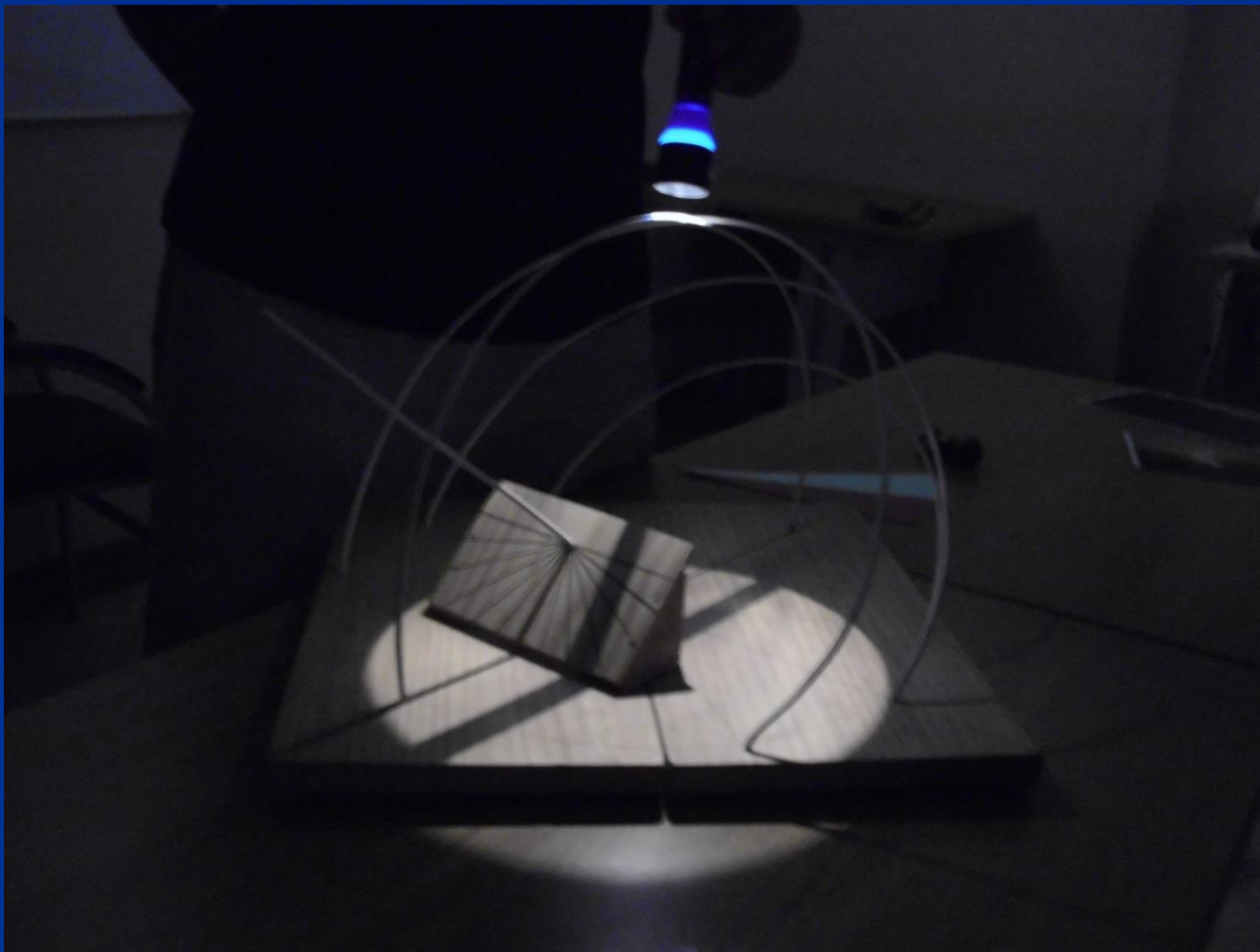

... vertikāls, A - R orientēts saules pulkstenis

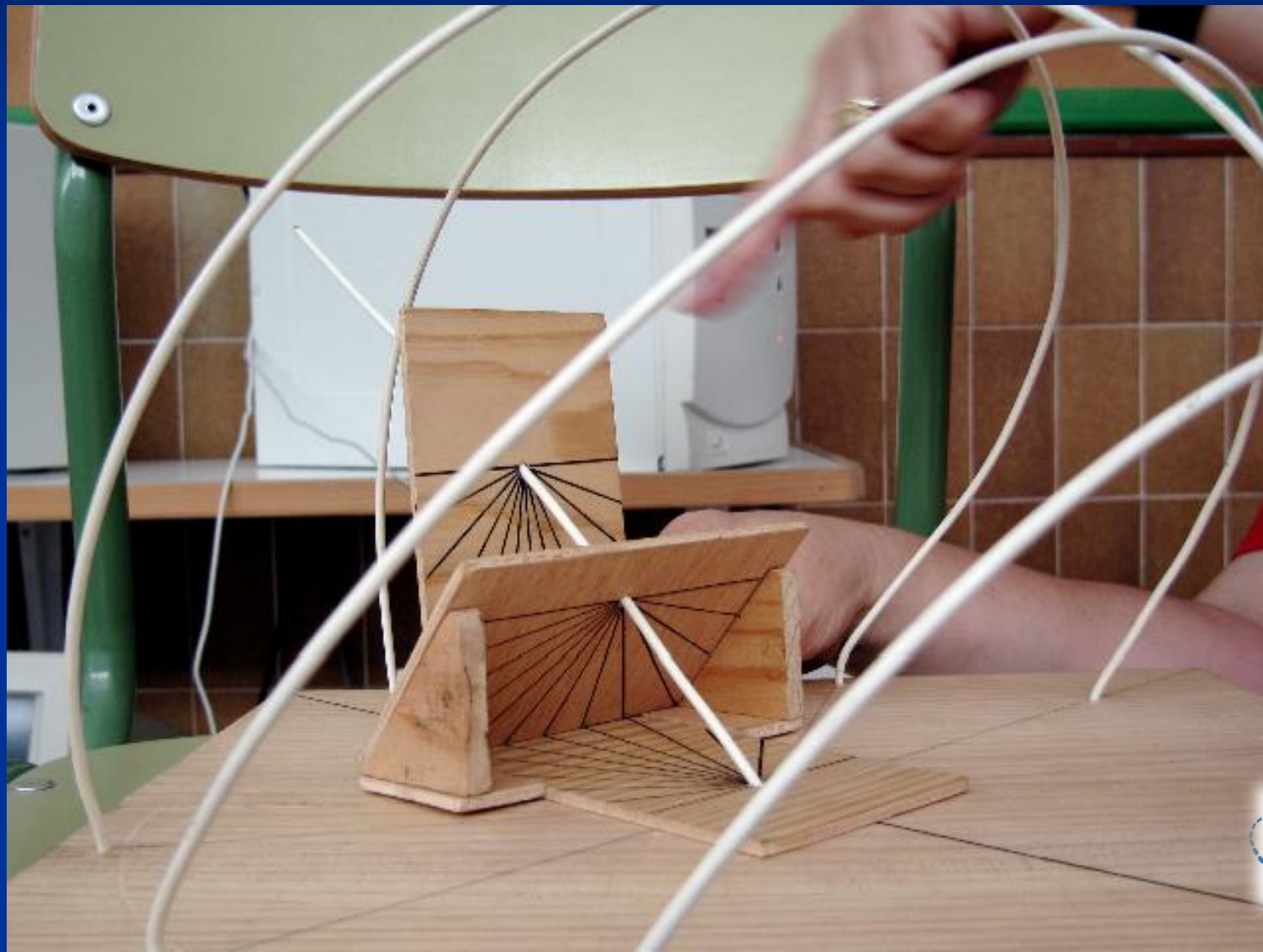

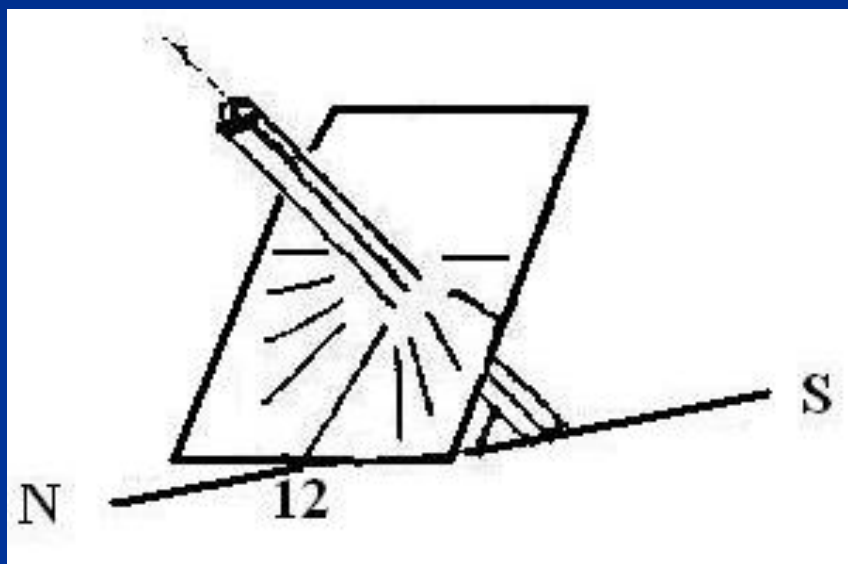
... ar Sauli (vai ar lukturīti) mēs vērojam, ka modelis darbojas kā saules pulkstenis

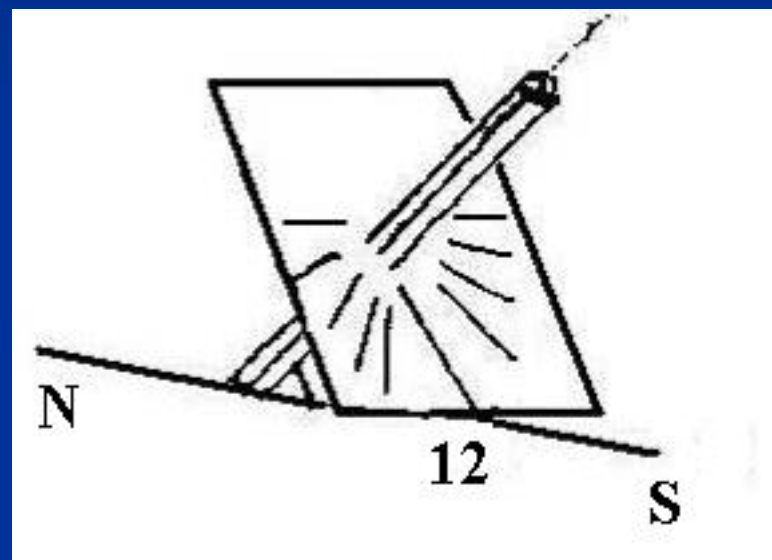
Trīs saules pulksteņi ievietoti modelī

4. aktivitāte: kā izveidot ļoti vienkāršu ekvatoriālo saules pulksteni

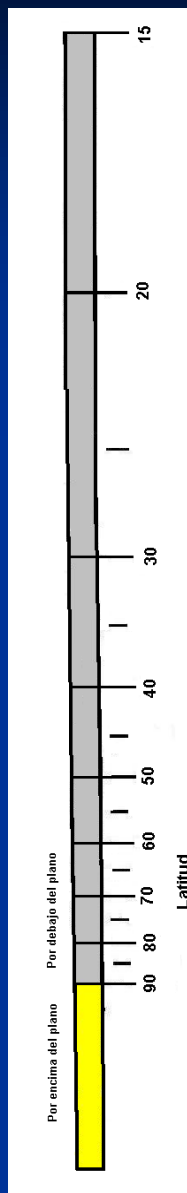
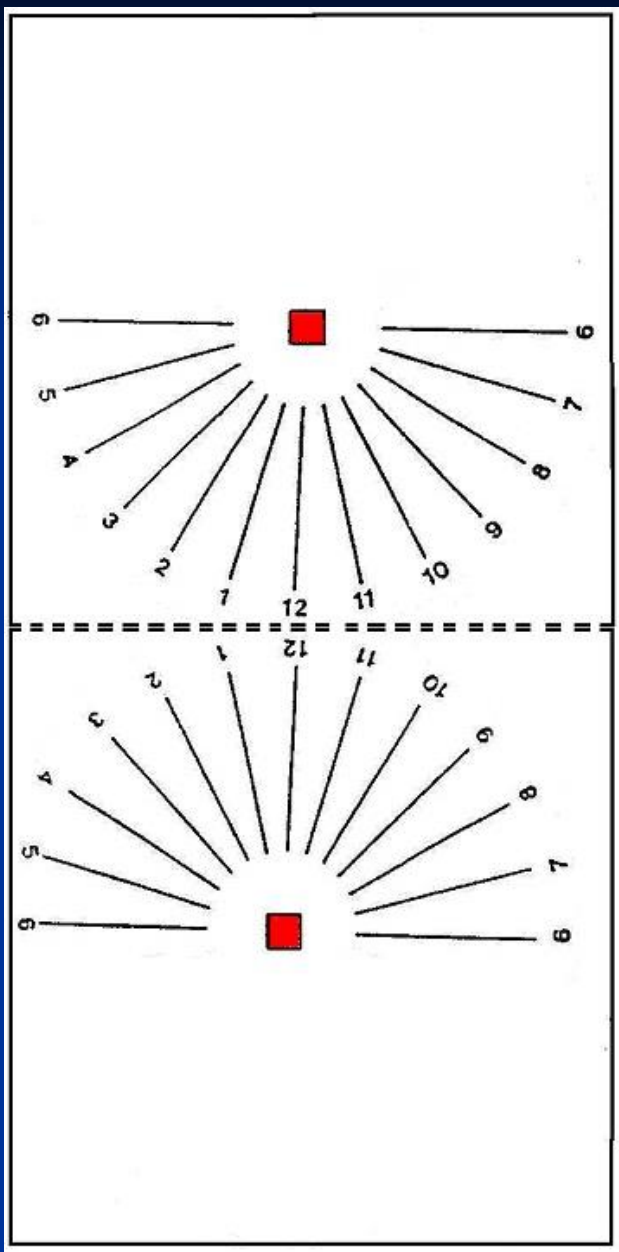
■ Ziemeļu puslode

■ Dienvidu puslode

4. aktivitāte: ekvatoriālais saules pulkstenis

- Salokiet modeli pa punktēto līniju.
- Nogrieziet rādītāju atbilstoši savam ģeogrāfiskajam platumam. Dzeltenā daļa atrodas virs plaknes.

5. aktivitāte: kā nolasīt laiku

Saules laiks + kopējā korekcija = rokas pulksteņa laiks

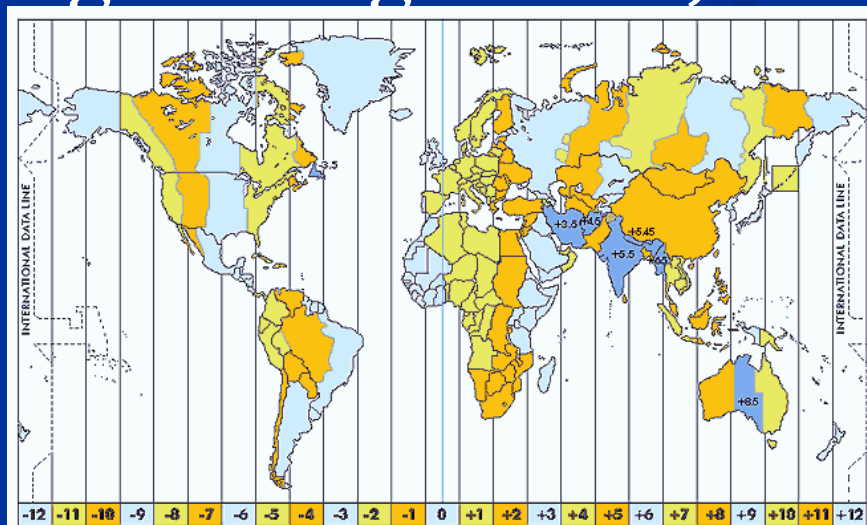
Kopējā korekcija =

- Ģeogrāfiskā garuma labojums.
- Vasaras/ziemas laika labojums.
- Laika vienādojuma labojums.

5. aktivitāte: labojums par ģeogrāfisko garumu

- Pasaule ir sadalīta 24 laika zonās no nulles jeb Griničas meridiāna.
- Mums jāzina vietas ģeogrāfiskais garums un jūsu apgabala «standarta» meridiāna garums.
- Izmantojiet zīmi - uz austrumiem no šā meridiāna un zīmi + uz rietumiem no tā.
- Ierakstiet garuma grādus h, m un s ($1^\circ = 4$ minūtes).

5. aktivitāte: labojums par vasaras/ziemas laiku

- Daudzas valstis vasarā pulksteņa laikam pieskaita 1 stundu.
- Šī vasaras/ziemas pulksteņu laika maiņa ir valsts valdības lēmums.

5. aktivitāte:

laika vienādojums

- Zeme riņķo ap Sauli ar mainīgu, nevis pastāvīgu ātrumu. Mēs definējam vidējo (mehānisko pulksteņu) laiku kā vidējoto visa gada laikā.
- Laika vienādojums ir starpība starp “reālo saules laiku” un “vidējo laiku” minūtēs.

die na	janvāris	febr	marts	apr	maijā	jūnijs	jūl	augusts	sept	okt	nov	decem bris
1	+3m 33s	+13m 35s	+12m 22s	+3m 54s	-2m 54s	-2m 12s	+3m 50s	+6m 21s	+0m 2s	-10m 18s	-16m 24s	-11m 1s
6	+5m 50s	+14 m 5s	+11m 17s	+2m 27s	-3m 23s	-1m 22s	+4m 45s	+5m 54s	-1m 23s	-11m 51s	-16m 22s	-9m 1s
11	+7m 55s	+14m 14s	+10m 3s	+1m 4s	-3m 38s	-0m 23s	+5m 29s	+5m 13s	-3m 21s	-13m 14s	-15m 31s	-6m 49s
16	+9m 45s	+14m 4s	+8m 40s	-0m 11s	-3m 40s	+0m 39s	+6m 3s	+4m 17s	-5m 7s	-14m 56s	-15m 15s	-4m 27s
21	+11m 18s	+13m 37s	+7m 12s	-1m 17s	-3m 27s	+1m 44s	+6m 24s	+3m 10s	-6m 54s	-15m 21s	-14m 10s	-1m 58s
26	+12m 32s	+12m 54s	+5m 42s	-2m 12s	-3 m	+2m 49s	+6m 32s	+1m 50s	-8m 38s	-16m 1s	-12m 44s	+0m 31s
31	+13m 26s		+4m 12s		-2m 21s		+6m 24s	+0m 21s		-16m 22s		

5. aktivitāte: Laika nolasišanas piemērs

1. piemērs: Barselona (Spānija) 24. maijā

Labojums	Komentārs	Rezultāts
1. Ģeogrāfiskais garums	Barselona atrodas tajā pašā "standarta" zonā kā Griniča. Tās ģeogrāfiskais garums ir $2^{\circ} 10' E = 2,17$ grādi $E = -8,7$ minūtes (1° ir līdzvērtīgs 4 minūtēm)	-8,7 minūtes
2. Vasaras laiks	Maijā vasaras laiks ir +1 h	+ 60 m
3. Laika vienādojums	No tabulas nolasa vērtību 24. maijam	-3,4 m
Kopā		+47,9 m

Piemēram, 12h pēc Saules laika (pusdienlaikā), norādīja mūsu pulkstenis (Saules laiks) $12 \text{ h} + 47,9 \text{ m} = 12 \text{ h } 47,9 \text{ m}$ (rokas pulksteņa laiks)

5. aktivitāte: laika nolasišanas piemērs

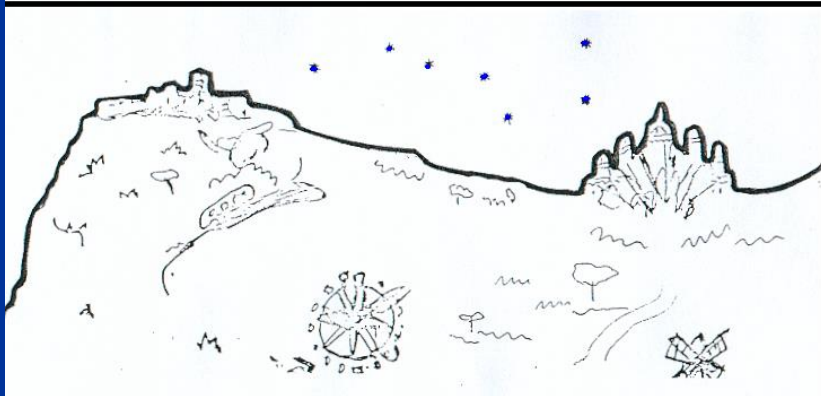
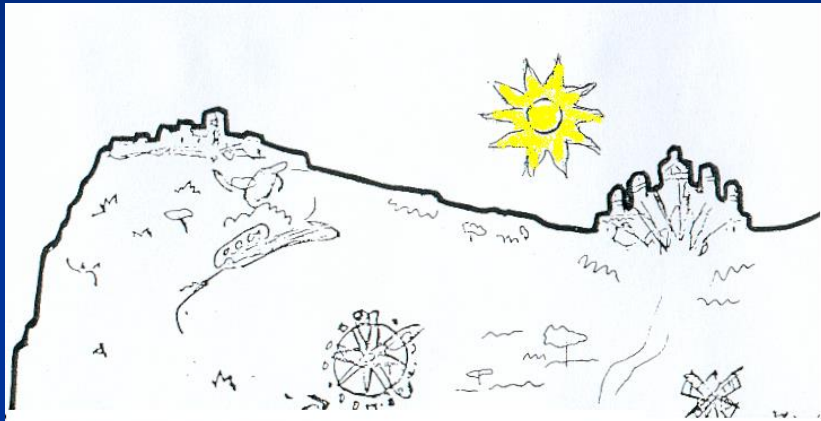
2. piemērs: Talsa, Oklahoma (ASV), 16. novembris

Pielāgošana	komentēt	Rezultāts
1. Ģeogrāfiskais garums	Talsas standarta meridiāns ir 90° W. Ģeogrāfiskais garums ir $95^{\circ} 58' W = 96^{\circ} W$, tātad tas ir $6^{\circ} W$ no standarta meridiāna (1° ir līdzvērtīgs 4 minūtēm)	+24 m
2. Ziemas laiks	16. novembrī nav vasaras laika	0
3. Laika vienādojums	No tabulas nolasa vērtību 16. novembrim	-15,3 m
Kopā		+ 8,7 m

Piemēram, 12h Saules laiks (pusdienlaikā), mūsu pulksteņi rādīs (Saules laiks) $12 \text{ h} + 8,7 \text{ m} = 12 \text{ h } 8,7 \text{ m}$ (rokas pulksteņa laiks)

Šie modeļi kalpo, lai mūs orientētu ...

... palīdzētu vērot un saprast ...

Secinājumi

- Mēs saprotam "skatu" uz debess sfēras modeli no iekšpuses un ārpuses.
- Mēs sasniedzam vispārinājuma līmeni, kas ļauj mums lasīt grāmatas un izteikt komentārus.
- Mēs pazīstam vietējo horizontu.
- Mēs redzam, ka saullēkts ne vienmēr ir austrumos un ka saulriets ne vienmēr ir rietumos.

Liels paldies
par jūsu uzmanību!

